

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

1948 Soykırım Sözleşmesi Kapsamında Rusya-Ukrayna Uyuşmazlığında Uluslararası Adalet Divanı'nın Yetkisi Üzerine Bir İnceleme

*An Evaluation of The International Court of Justice's Jurisdiction in
The Russia-Ukraine Dispute Under The 1948 Genocide Convention*

Ramazan GÜREŞÇİ

Dr. Öğr. Üyesi,
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası
İlişkiler.
ramazan.guresci@dpu.edu.tr
ORCID : 0000-0001-7123-2173

Hakan ARIDEMİR

Doç. Dr.,
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası
İlişkiler.
hakanaridemir@gmail.com
ORCID : 0000-0002-2119-4508

Cilt / Issue: 13(2) 959-979

Geliş Tarihi: 05.02.2026

Kabul Tarihi: 22.07.2026

Atfı: Güreşçi, R. & Arıdemir, H.,
(2026). 1948 Soykırım sözleşmesi
kapsamında Rusya-Ukrayna
uyuşmazlığında uluslararası
adalet divanı'nın yetkisi üzerine
bir inceleme. *Tesam Akademi
Dergisi*, 13(2), 985-1005. <https://doi.org/10.30626/tesamakademi.1883033>.

Öz

2022 yılında Donbas Bölgesi'nde Ukrayna'ya karşı başlatılan askerî harekâtın gerekçesi olarak ileri sürülen soykırım iddiaları, Ukrayna tarafından Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'na taşınmıştır. 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (bundan sonra "1948 Soykırım Sözleşmesi" olarak anılacaktır) uyarınca yapılan başvuruda Ukrayna, tek taraflı olarak herhangi bir soykırım fiili işlemediğine ilişkin Divan'dan menfi tespit talebinde bulunmuştur. Söz konusu başvurunun kabul edilmesiyle birlikte, UAD'ın ilgili uyuşmazlık bakımından yargılama yetkisine sahip olup olmadığı ve söz konusu yetkinin kapsamına ilişkin yerindelik tartışması başlamıştır.

Bu çalışma, Ukrayna'nın UAD'a tek-taraflı başvurusu üzerine Rusya Federasyonu tarafından UAD'ın yargı yetkisine ilişkin olarak ileri sürülen ön itirazların, Mahkeme tarafından hangi hukuki gerekçelerle karara bağlandığını incelemektedir. İnceleme, UAD'ın yargı yetkisinin sınırları ve uygunluğu bağlamında tartışmalı nitelik taşıyan menfi tespit talebi, kuvvet kullanma yasağı ve tanıma sorunlarıyla sınırlı tutulmuştur. Bu kapsamda, UAD'ın yerleşik içtihatları ışığında doktrinel bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu çalışma, inceleme konusu kararın, bir taraftan 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin uygulanabilirliğini ortaya koyarken diğer taraftan Uluslararası Adalet Divanı'nın yargı yetkisinin sınırlarını koruduğunu ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ukrayna-Rusya Uyuşmazlığı, Yargı Yetkisi, Uluslararası Adalet Divanı, Soykırım, Tanıma, Menfi Tespit

The content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

Abstract

In 2022, allegations of genocide put forward as a justification for the military operation initiated against Ukraine in the Donbas region were brought before the International Court of Justice (ICJ) by Ukraine. In its application submitted pursuant to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (hereinafter referred to as the “1948 Genocide Convention”), Ukraine requested a declaration from the ICJ, in the form of a reverse compliance request, affirming that it had not committed any act of genocide. With the acceptance of the application, a legal debate emerged as to whether the ICJ possessed jurisdiction over the dispute.

This study examines the legal grounds on which the International Court of Justice (ICJ) ruled on the preliminary objections raised by the Russian Federation concerning the Court’s jurisdiction following Ukraine’s unilateral application. The analysis is confined to the contested issues of reverse compliance request, the prohibition of the use of force, and recognition, which have generated debate in relation to the limits and propriety of the ICJ’s jurisdiction. Within this framework, a doctrinal assessment is conducted in light of the established jurisprudence of the International Court of Justice. This study argues that the decision under examination, on the one hand, reinforces the applicability of the 1948 Genocide Convention and, on the other hand, preserves the jurisdictional limits of the International Court of Justice.

Keywords: Ukraine–Russia Dispute, Jurisdiction, International Court of Justice, Genocide, Recognition, Reverse Compliance Request

Extended Abstract

The legal dispute between Ukraine and the Russian Federation following the Russian unilateral military intervention initiated in 2022 has raised complex issues concerning the scope of the jurisdiction of the ICJ under *the 1948 Genocide Convention*. Ukraine’s application to the Court represents a notable development in international jurisprudence, as it is grounded in a *reverse compliance request* whereby a state seeks judicial confirmation that it has not violated its obligations under *the 1948 Genocide Convention*. This study examines the ICJ’s jurisdictional reasoning in light of the preliminary objections raised by Russia, focusing on three contentious issues: the admissibility of a *reverse compliance request*, the *prohibition of the use of force*, and the *legal implications of recognition*.

The ICJ’s jurisdiction in contentious cases is fundamentally based on the consent of states. In the present dispute, jurisdiction is invoked through Article IX of *the 1948 Genocide Convention*, which provides that disputes relating to the interpretation, application, or fulfilment

of the Convention may be submitted unilaterally to the Court. Ukraine relied on this provision to argue that a legal dispute existed concerning Russia's allegations that Ukraine had committed genocide in the Donbas region. Russia, on the other hand, contested the Court's jurisdiction by asserting that Ukraine's claims fell outside the scope of the Convention and constituted an attempt to litigate broader issues of general international law, particularly the *legality of the use of force*.

In addressing these objections, the ICJ adopted a two-tiered approach to jurisdiction *ratione materiae*. First, it examined whether a legal dispute existed between the parties concerning the 1948 Genocide Convention. Drawing on its established jurisprudence, the Court reaffirmed that a dispute arises when there is a clear opposition of legal views or interests. It further clarified that such opposition need not be expressed formally and may be inferred from the conduct of the parties, including official statements and contextual evidence. In the present case, the Court found that Russia's repeated allegations of genocide, particularly those articulated by high-ranking officials with direct authority over the conduct of the State's international relations, were sufficient to establish the existence of a legal dispute, especially when considered alongside Ukraine's explicit and consistent denial of such claims.

Second, the Court assessed whether Russia's actions, undertaken on the basis of alleged genocide, were consistent with the Genocide Convention. The Court drew a clear distinction when addressing Ukraine's additional claims concerning *the prohibition of the use of force* and *the recognition* of the self-proclaimed entities in Donetsk and Luhansk. It held that these issues did not fall within the scope of the Genocide Convention, as they pertain to broader principles of general international law. The Court reasoned that even if Russia had invoked the prevention of genocide as a justification for its actions, *the legality of the use of force* is governed by separate legal frameworks, particularly *the Charter of the United Nations*. Consequently, the ICJ upheld Russia's preliminary objections in this regard and declined to exercise jurisdiction over these aspects of the case.

This bifurcated approach reflects the Court's effort to balance two competing considerations: on the one hand, ensuring the effective judicial application of *the 1948 Genocide Convention*, and on the other, preserving the limits of its jurisdiction as defined by state consent. The acceptance of the *a reverse compliance* demonstrates a willingness to

interpret jurisdictional clauses in a manner that allows states to clarify their legal positions in the face of serious allegations. At the same time, the exclusion of claims related to *the use of force* and *recognition* underscores the Court's reluctance to extend treaty-based jurisdiction into areas governed by distinct legal regimes.

The decision has also generated significant debate among the judges of the Court. Some dissenting opinions argue that the acceptance of *a reverse compliance* constitutes an overextension of jurisdiction, potentially transforming the Court into a forum for pre-emptive litigation. Others contend that the refusal to consider the broader context of Russia's actions, including the alleged misuse of *the 1948 Genocide Convention* as a justification for military intervention, represents an overly restrictive approach that fails to address the interconnected nature of international legal norms. In particular, the role of the principle of good faith and the obligation of states to act in accordance with international law have been highlighted as factors that should have informed a more expansive interpretation of jurisdiction.

From a doctrinal perspective, the case illustrates the evolving nature of international adjudication and the challenges faced by the ICJ in addressing disputes that combine legal and political elements. The Court's reliance on established principles, such as the definition of a legal dispute and the requirement of state consent, provides continuity with its prior jurisprudence. At the same time, its willingness to engage with novel forms of claims, such as the *a reverse compliance*, signals a degree of flexibility in adapting to contemporary disputes.

In conclusion, the ICJ's judgment in the Ukraine v. Russia case under *the 1948 Genocide Convention* represents a carefully calibrated exercise of jurisdiction. By affirming its competence to adjudicate disputes directly related to the interpretation and application of the Convention, while excluding matters that fall outside its scope, the Court has reinforced both the effectiveness of treaty-based dispute settlement and the principle of limited jurisdiction. The decision thus contributes to the broader development of international law by clarifying the boundaries of judicial authority in complex interstate disputes, while maintaining the delicate balance between legal accountability and state sovereignty.

Giriş

Uluslararası hukuk kapsamında devletler arasında cereyan eden uyuşmazlıkların çözümünde, iç hukukun aksine zorunlu yargı yetkisine haiz genel bir mahkeme yoktur. *Egemen-eşitlik ilkesi* üzerine inşa edilen uluslararası toplumda, devletler arasındaki uyuşmazlıkların hukuki çözümü ancak ilgili devletlerin rızasına bağlıdır. Bu bağlamda, UAD tarafından bağlayıcı yargısal çözümlere ulaşılabilmesi için gerekli şart olan tarafların rızası, ya sonradan yapılan bir andlaşma aracılığıyla ya da mevcut bir andlaşmada uyuşmazlıkların mahkemeye taşınmasını düzenleyen özel bir madde yoluyla sağlanabilir. Ukrayna'nın 2022 yılında Rusya'ya karşı UAD'a başvurusu, 1948 Soykırım Sözleşmesi kapsamında taraf devletlere tek taraflı başvuru hakkı tanıyan özel bir maddeye dayanmaktadır.

Rusya Federasyonu'nun 2022'de başlattığı ve “özel askerî operasyon” olarak adlandırdığı müdahalenin temel hukuki gerekçesi, söz konusu hareketin, Donbas bölgesindeki Luhansk ve Donetsk'te yaşayan Rus kökenli nüfusa karşı Ukrayna tarafından işlendiği iddia edilen soykırım fiillerini önleme amacı taşıdığıdır. Rusya'ya göre, Donbas'ta uzun süredir devam eden çatışma ortamı ve Ukrayna resmi makamlarına atfedilen ayrımcı uygulamalar, özellikle bu bölgedeki sivil halkın *yaşam hakkı* başta olmak üzere temel insan haklarını ciddi şekilde ihlal etmektedir. Bu bağlamda, uluslararası toplumun söz konusu duruma karşı yeterli koruyucu ve önleyici tedbirleri almadığı iddiasıyla hareket eden Rusya, askerî müdahalesini, soykırımın önlenmesine dayandırmıştır. Askerî müdahalenin *koruma sorumluluğu* kapsamında insani nitelik taşıdığı, özellikle sivillerin korunmasının ve ağır uluslararası suçların işlenmesinin önlenmesinin amaçlandığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla askerî operasyonun hukuki dayanağı, 1948 Soykırım Sözleşmesi uyarınca tüm devletlere yüklenen, *erga omnes* nitelik taşıdığı kabul edilen *soykırımın önlenmesi yükümlülüğüne* dayandırılmıştır.

Buna karşın ise söz konusu soykırım suçlamaları Ukrayna tarafından kesin bir dille reddedilmiştir. Ukrayna, ilgili iddiaların asılsızlığının kanıtlanması ve kendisinin soykırım fiili işlemediğinin resmi olarak tespiti talebiyle konuyu UAD'a taşımıştır. Divan'a yapılan başvuru 1948 Soykırım Sözleşmesi uyarınca tanınan tek taraflı başvuru hakkına dayandırılmıştır. Bu kapsamda Ukrayna'nın Divan'dan üç temel talebi bulunmaktadır. İlk olarak, 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin ihlalinin oluşturacak herhangi bir fiilin işlenmediğinin tespit edilmesidir.

İkinci olarak, soykırım iddiası hukuki dayanak gösterilerek Rusya Federasyonu tarafından başlatılan askerî operasyonların derhal durdurulmasıdır. Son olarak ise Rusya'nın, "Donetsk Halk Cumhuriyeti" ve "Luhansk Halk Cumhuriyeti"nin bağımsızlığını tanıma kararının geri alınmasıdır.

Soykırım fiiline ilişkin *menfi tespit talebi* (Reverse Compliance Request) iç hukuk sistemlerinin aksine uluslararası hukukta yaygın bir talep değildir. Ayrıca 1948 *Soykırım Sözleşmesi* kapsamında *kuvvet kullanımının derhal durdurulması* ve *tanıma işleminin geri alınması* talepleri, Divan'ın yetkisi açısından bir *aşım* ya da *çekince* teşkil edip etmediği sorusunu gündeme getirmiştir. Hukuki meselenin özünü oluşturan bu iki durum karşısında, Rus askerî müdahalesinin yol açtığı uluslararası hukuk tartışmalarına, UAD'ın yargı yetkisinin yerindeliği meselesi de eklenmiştir. Rusya'nın ön itirazlarının değerlendirildiği kararda, yargılama yetkisinin yerindeliliğine ilişkin olarak kurulda yer alan yargıçlar arasında iki farklı karşı görüş bildirilmiştir. Bir taraftan *menfi tespiti* ilişkin Divan'ın yargılama yetkisinin kabulü *yetki aşımı* olarak değerlendirilirken diğer taraftan ise *kuvvet kullanımı ve tanımayı* ilişkin yargılama yetkisinin olmadığına dair kararı ise *yetki çekincesi* olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Ukrayna'nın UAD'a yaptığı tek taraflı başvuruya karşı Rusya tarafından Divan'ın yargı yetkisine ilişkin olarak ileri sürülen ön itirazların, Mahkeme tarafından hangi hukuki gerekçelerle karara bağlandığını tartışmaktır. Söz konusu inceleme, mahkemenin yargı yetkisinin kapsamı ve yerindeliği çerçevesinde anlaşmazlık yaratan *menfi tespit*, *kuvvet kullanma yasağı* ve *tanıma* konularıyla sınırlı tutulacak ve UAD'ın diğer içtihatları dikkate alınarak doktrinel bir değerlendirme yapılacaktır. Doktrinel yöntem, uluslararası hukuk kurallarının normatif içeriğinin, yargı kararları, uluslararası andlaşmalar ve öğretideki yaklaşımlar ışığında sistematik biçimde yorumlanmasını esas almaktadır. Bu bağlamda çalışma, pozitif hukuk kurallarının yalnızca tespiti ile sınırlı kalmayıp, söz konusu kuralların UAD içtihatları çerçevesinde uygulanması ve yorumlanmasını inceleyerek içtihat temelli bir analiz yöntemini benimsemiştir.

Bu çalışma, UAD'ın Rusya-Ukrayna uyuşmazlığında 1948 *Soykırım Sözleşmesi*'ne dayanan yargı yetkisini kullanmasının iki temel sonucunun olduğunu ileri sürmektedir. İlk olarak, Divan tarafından menfi tespit talebinin kabulü, sözleşmenin uygulanabilirliğini ortaya koymuştur. İkinci olarak ise kuvvet kullanımı ve tanıma

gibi genel uluslararası hukuk alanına giren taleplerin yargı yetkisi dışında bırakılması, sözleşmeye dayalı yetkinin kapsamının dikkatle sınırlandırıldığını göstermektedir. Bu nedenle karar, bir yandan 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin yargısal işlevselliğini pekiştirirken, diğer yandan Uluslararası Adalet Divanı'nın özel nitelikli andlaşmalardan kaynaklanan yargı yetkisinin genel uluslararası hukuk meselelerine haksız biçimde genişlemesini önlemiştir.

Davanın Konusu ve Tarafların Tezleri

Özel askeri operasyon olarak adlandırılan Rus askeri müdahalesi, hukuki zeminde, Donbas bölgesinde yaşayan Rus asıllı kişilere Ukrayna tarafından soykırıma varan ağır insan hakları ihlalleri iddiasına dayandırılmıştır (Rusya Federasyonu, 2022a, s.9). İlgili iddialar, Rusya devleti tarafından rastgele ileri sürülmüş politik bir gerekçeden ziyade uluslararası hukuk açısından doğuracağı sonuçlar özenle dikkate alınarak hazırlanmıştır. Nitekim Rusya, Divan'a sunduğu savunmasında, NATO üyesi devletler tarafından gerçekleştirilen bombalamaların, "insani müdahale" ilkesi çerçevesinde; etnik temizlik ve soykırım dâhil olmak üzere diğer ciddi insan hakları ihlalleri iddialarının hukuki dayanak gösterilerek gerçekleştirildiğini hatırlatmıştır (Rusya Federasyonu, 2022b, para. 30-32). *Kosova'nın Tek Taraflı Bağımsızlık İlanının Uluslararası Hukuka Uygunluğuna İlişkin Danışma Görüşü*'nde söz konusu ilanla herhangi bir uluslararası hukuk yükümlülüğünün ihlal edilmediği sonucuna varıldığına dikkat çekilmiştir (UAD, 2010, para.122). İlgili devlet uygulamalarını ve divanın tutumunu dikkate alan Rusya, uluslararası hukuk bağlamında ağır insan hakları ihlalleri ve etnik temizlik vakalarının bağımsızlık taleplerine hukuki bir zemin oluşturabileceği ve sonrasında *self determinasyon hakkını* (kendi kaderini tayin hakkı) hukuki gerekçesi olarak kullanacağı varsayımıyla hareket ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim, Donbas Bölgesi'ndeki insan hakları ihlalleri iddialarının *meşru müdafaa* ve sonrasında ilgili bölgelerin bağımsızlık hakkını doğurduğu *self determinasyon* tezine dayanmaktadır (Rusya Federasyonu, 2022a, para.15).

Rusya'nın iddiaları karşısında Ukrayna ise hiçbir soykırım fiili işlemediğini ve Rusya tarafından topraklarına yönelik gerçekleştirilen askeri operasyonun hukuki temelini tamamen geçersiz olduğunu savunmaktadır. Topraklarında askeri operasyon başlatılmasının hemen ardından iki devletin de tarafı olduğu 1948 *Soykırım Sözleşmesi*'nin hukuken yorumlanması, tatbik ve icrası amacıyla UAD'a

başvurulmuştur. Buna göre Donbas bölgesinde kendisinin soykırım fiili işlemediğinin; ilgili iddiaya dayandırılarak meşrulaştırılan Rus askerî harekâtının *kuvvet kullanma yasağı* ve “Donetsk Halk Cumhuriyeti” ve “Luhansk Halk Cumhuriyeti’nin bağımsızlığının Rusya tarafından tanınmasının 1948 Soykırım Sözleşmesi’nin ihlali olduğunun tespiti mahkemeden talep edilmiştir(Ukrayna, 2022, para.178). Böylece, ilgili bölgelerin bağımsızlık taleplerinin ve soykırım iddialarına dayandırılan *self determinasyon* iddiasının hukukten geçersizliğinin mahkeme eliyle kanıtlanması amaçlanmıştır. Ayrıca hukuki tezlerini ispatlamak suretiyle uluslararası toplumun dikkatini çekmek ve desteğini kazanmak da hedeflenmiştir. Soykırım Sözleşmesi’nin IX. Maddesi uyarınca sağlanan tek taraflı başvuru hakkı, UAD’ın yargı yetkisinin dayanağı olarak gösterilmiştir(Ukrayna, 2022, para.147). Buna göre: *Sözleşmeciler Devletler arasında, bu Sözleşmenin yorumlanması, uygulanması veya yerine getirilmesi ve ayrıca soykırım fiillerinden veya üçüncü maddede belirtilen fiillerin herhangi birinden bir Devletin sorumluluğu ile ilgili olarak çıkan uyuşmazlıklar, uyuşmazlığın taraflarından birinin talebi üzerine Uluslararası Adalet Divanı önüne götürülür.*

Davanın UAD tarafından yetkisizlik gerekçesiyle reddedilmesi için itirazda bulunan Rusya’ya göre Ukrayna’nın başvurusu, UAD’ın yargı yetkisinin sınırlarını aşma ve uluslararası hukukun temel prensiplerinden *rıza ilkesini* zayıflatma çabasıdır(Rusya Federasyonu, 2022a, para.6). Rusya’nın kuvvet kullanımının hukuki meşruluğu ile *Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetlerinin* Rusya tarafından tanınması konularının Mahkeme önüne taşınması, Soykırım Sözleşmesi’nin Ukrayna tarafından araçsallaştırıldığı şeklinde değerlendirilmiştir. Sözleşme’nin temel amacı soykırım fiilinin önlenmesi ve cezalandırılmasıyla sınırlandırılmasına rağmen kuvvet kullanma yasağı ve tanıma gibi uluslararası hukuku genel düzeyde ilgilendiren konuların kapsam dışı olduğu vurgulanmıştır (Rusya Federasyonu, 2022a, para.4). Rusya ve Ukrayna devletlerinin sözleşmeye çekincesiz taraf olmasına rağmen Mahkeme’nin yargı yetkisine sahip olabilmesi için uyuşmazlık konularının, sözleşmenin hukuki yorumu, tatbiki ve icrası ile sınırlı olması gerektiğine dikkat çekilmiştir(Rusya Federasyonu, 2022a, para.7). İlgili sözleşme uluslararası hukukta kuvvet kullanımını düzenlemediği ve Rusya’nın özel askeri operasyonunun *meşru müdafaa hakkı* kapsamında yapıldığı yönündedir. Ayrıca Devlet Başkanı Putin’in konuşmasında yaptığı soykırım atfının, 1948 Soykırım Sözleşmesi’nin uygulanması için bir gerekçe oluşturamayacağı ve dolayısıyla Mahkeme’nin konu bakımından *ratione materiae* yargı yetkisine sahip olmadığı ifade edilmiştir(Rusya Federasyonu, 2022a,

para.17-20).

UAD'ın Yargı Yetkisine ilişkin Temel Değerlendirmesi: İki Boyutlu Yaklaşımı

Birleşmiş Milletler (BM)'in yargı organı olarak görev yapan UAD, devletler arasında meydana gelen uyuşmazlıkları uluslararası hukuk kurallarına göre sonuca bağlamaktadır. Hukuk yaratma yetkisi olmadığından sadece mevcut kuralları uygulamakla mükelleftir(BM, 1945, md. 38/1). Ancak Divan'a getirilen hukuki uyuşmazlıklar genellikle siyasi unsurlar içerdiğinden dolayı üretilen çözümlerin mevcut kurallar kapsamında ayrıntılı olarak yorumlanmasını gerektirmektedir. Siyasi çekişmelerin uzantısı olan uyuşmazlıkların hukuki zeminde nasıl tespit edileceği sorunu böylece ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda uyuşmazlık konusunun uluslararası hukuk kapsamına girip girmediğinin ve uygulanacak hukuk kurallarının tespiti Divan'ın yetkisindedir(BM, 1945, md. 36/6).

Divan'ın yargı yetkisinin sınırları, uyuşmazlık taraflarının Divan'a sunacağı tüm işlerle BM Kurucu Andlaşması veya taraflar açısından yürürlükte olan diğer anlaşmalar çerçevesinde öngörülen durumları kapsamaktadır. İlkel olarak tarafların rızasına bağlı olan yargı yetkisi, bir andlaşma çerçevesinde uyuşmazlık öncesinde oluşabileceği gibi sonrasında da söz konusu olabilmektedir(BM 1945, md. 36). Rusya-Ukrayna uyuşmazlığı, her iki devletin de tarafı olduğu 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin ihlali iddiasına dayanmaktadır. O halde sözleşmenin hükümleri, ilgili uyuşmazlığın görülmesinde ilk olarak dikkate alınması gereken temel hukuki kaynaktır. Sözleşme kapsamında ortaya çıkan uyuşmazlıklara ilişkin taraflardan birinin UAD'a başvurusu yeterli görüldüğü, ilgili hükümden açıkça anlaşılmasına rağmen uyuşmazlığın konu bakımından söz konusu andlaşmayla ilişkisinin ortaya konulmasını gerektirmektedir. Bu kapsamda Rusya'nın itirazları incelendikten sonra Divan'ın uyuşmazlığa bakmaya yetkili olduğuna karar verilmiş ancak *kuvvet kullanma ve tanıma* konularına ilişkin Ukrayna'nın taleplerinin incelenmesinin yargı yetkisi dışında olduğuna kanaat getirilmiştir(UAD, 2024, para. 151).

Ukrayna'nın başvurusu Divan tarafından incelenirken, uyuşmazlık *ratione materie* açısından iki-boyutlu olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda, Donbas Bölgesi'nde Ukrayna'nın işlediği iddia edilen soykırım fiillerine ilişkin inceleme, değerlendirmenin birinci boyutunu oluşturmaktadır. İşlendiği iddia edilen haksız fiillerin, 1948 Soykırım Sözleşmesi uyarınca tanımlanan soykırım eylemleri olup olmadığının tespiti hukuki

meselenin özünü teşkil etmektedir. Başvurunun *şekil şartlarına aykırı olarak değiştirilmesi, olası kararın Soykırım Sözleşmesi kapsamı dışında olması, menfi tespit davasının uluslararası hukukta karşılığının olmaması ve yargı yetkisinin suistimali* gerekçeleriyle Divan'ın yetkisizliği, Rus tarafının temel iddialarını teşkil etmektedir. Ancak Rusya'nın ilgili tüm itirazları mahkeme tarafından reddedilmiş ve bu kapsamda Divan'ın yargı yetkisine sahip olduğu karara bağlanmıştır.

İkinci olarak ise soykırım işlendiği iddiasına dayalı olarak Rusya eylemlerinin Soykırım Sözleşmesi'ne uygunluğu değerlendirilmiştir. Rusya'nın Ukrayna topraklarındaki tek taraflı askeri müdahale fiilleri, Soykırım Sözleşmesi'nin verdiği yetkilendirme kapsamında incelenmiştir. İlgili değerlendirmede, *kuvvet kullanma ve tanıma* meselelerinde, 1948 Soykırım Sözleşmesi'yle tanınan yetki sınırlarının aşıldığı belirlenmiş ve bu doğrultuda Rusya'nın ön itirazları kabul edilmiştir(UAD, 2024, para. 147).

Yargıçların karara ilişkin bireysel görüşlerinde Divan'ın *yargı yetkisini aştığı ve yargı çekincesi* yaptığı şeklinde birbirine zıt iki farklı itiraz öne sürülmüştür. Bu kapsamda Divan'ın yargı yetkisinin sınırlarının tespit edilmesi bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Mahkemenin Kararının “Yetki Aşımı” Kapsamında Değerlendirilmesi

Uyuşmazlığın Hukuki olarak Tespiti

UAD'ın yargı yetkisinin incelendiği en kritik aşama, mahkemeye intikal eden bir uyuşmazlığın esas itibarıyla hukuki bir nitelik taşıyıp taşımadığını belirleme yetkisidir. Yargı yetkisinin kullanılması için taraflar arasında hukuken çözülebilir bir çekişmenin varlığı zorunludur (BM, 1945, md. 36/2). Ancak söz konusu ölçüt, devletler tarafından zaman zaman stratejik amaçlarla zorlanmakta ve mahkemenin yargı yetkisi araçsallaştırılabilmektedir. Devletlerin uluslararası mahkemeleri siyasi kazanım amacıyla suistimal ettiği durumlar, uluslararası hukuk literatüründe “yargı yetkisinin kötüye kullanımı”(abuse of process) olarak kavramsallaştırılmıştır(Baetens, 2019). Rusya'nın itirazlarında ileri sürülen Ukrayna'nın UAD'ı “stratejik bir zemin olarak kullanma” iddiası da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Ancak, Divan'ın bu tür iddialara karşı yaklaşımı genellikle ihtiyatlıdır. Yargıdan kaçınmak amacıyla ileri sürülebilecek her “siyasilik” savı, Divan'ın yetki alanını yapay bir şekilde daraltma ve dolayısıyla *yargı çekincesi* riskini taşımaktadır. Bu nedenle Divan, bir davanın niteliğini

değerlendirirken, kararın hem *yargı yetkisinin kötüye kullanımı* hem de gereksiz bir *yargı çekincesi* ihtimallerini birlikte dikkate almalıdır.

Ukrayna başvurusu kapsamında, 1948 Soykırım Sözleşmesi'ne bağlı olarak taraflar arasında hukuki bir ihtilafın mevcut olup olmadığının tespiti, Divan'ın ön incelemesinde değerlendirdiği ilk konu olmuştur. Zira bir uyuşmazlığın Divan tarafından değerlendirilmesinin ön şartı, taraf devletler arasında çekişmeli bir ihtilafın mevcudiyetidir(UAD, 2022, para. 63). Rusya'nın, meselenin hukuki bir uyuşmazlıktan ziyade siyasi nitelikte olduğu yönündeki ön itirazı çerçevesinde, öncelikle uyuşmazlığın hukuki varlığının tespiti sağlanmıştır. Bu kapsamda, bir ihtilafın hukuki niteliğinin tespit yetkisi yukarıda aktarıldığı üzere Divan'a yüklenmiştir.

Çekişmeli bir ihtilafın oluşması için gerekli şartların tespiti, ilk anlaşmazlık konusudur. Başvurunun yapıldığı tarihte, Rusya'nın Soykırım Sözleşmesinin hilafına hiçbir eylemde bulunmadığı ve ilgili sözleşme uyarınca taraflar arasında hukuki uyuşmazlık noksanlığı gerekçesiyle mahkemenin *ratione materiae* bakımından yetkisiz olduğu Rusya tarafından ileri sürülmüştür(Rusya Federasyonu, 2022a, para. 8). Buna karşın yürütülen özel askeri operasyonun hukuki dayanağının Rus kökenlilere karşı işlendiği iddia edilen soykırım olduğunu vurgulayan Ukrayna ise bu bağlamda uyuşmazlığın Divan'ın yargı yetkisi kapsamında olduğunu savunmuştur(Ukrayna, 2022, para. 34-46).

Rusya'nın itirazını haksız bulan Divan, içtihatlarında yer alan hukuki uyuşmazlığın oluşmasına ilişkin üç kriteri dikkat çekmiştir(UAD, 2024, para. 44). İlk olarak, hukuki uyuşmazlığa ilişkin getirdiği tanımda, bir yükümlülük veya duruma ilişkin taraflar arasındaki anlaşmazlık ile yasal görüşlerin veya çıkarların çatışmasının gerekli olduğunun altı çizilmiştir (MSAD, 1924, s. 11). İkinci olarak ise uyuşmazlığın varlığının ispatlanması için gerekli kriterin, kimin karşı çıktığının önemi olmaksızın taraflardan birinin ileri sürdüğü iddiaya diğer tarafın karşı çıkmasının yeterli olduğudur(UAD, 1962, s. 328). Son olarak taraflardan birinin karşı iddiasının açık bir şekilde ifade edilmesinin zorunlu olmadığı, bazı durumlarda sessiz kalmanın dahi uyuşmazlığın varlığının ispatında yeterli olabileceğidir(UAD, 2022, para. 71). Divan'ın ilgili kararına itiraz eden Yargıç Gevorgian, diğer içtihatlarında tutarlı şekilde vurgulandığı üzere başvuru öncesi taraf devletler arasında “aleni karşıt görüş”(hold clearly opposite view) olması gerektiğini ifade etmiştir(Gevorgian, 2024, s. 434).

İlgili gerekçeli kararı dahil olmak üzere atıfta bulunduğu tüm diğer davalarda benzer şekilde “aleni karşıt görüş” kriterini benimsemesine rağmen yargıcın yüklediği anlam Divan’ın diğer içtihatlarıyla uyumlu değildir(UAD, 2011, para. 30). Söz konusu ölçüte yargıcın yüklediği anlam, Divan’ın yerleşik içtihatlarıyla kıyaslandığında belirgin bir biçimde daraltıcı nitelik taşımaktadır. Nitekim Divan, devletin resmî tutumunun tespitinde açık ve formel bir beyanın zorunlu olmadığını; tarafların hukuki pozisyonlarının bağlam, diplomatik temaslar, resmî açıklamalar ve hatta belirli koşullarda sessizlik yoluyla dahi ortaya konulabileceğini içtihadında açıkça kabul etmiştir(UAD, 2022, para. 71). Divan’ın daha önce vurguladığı üzere, bir devletin diğer tarafın iddialarına karşı sessiz kalması dahi hukuken uyumsuzluğun varlığının kanıtı olarak yeterli olduğu yönündeki değerlendirmesi dikkate alındığında, yargıcın daraltıcı yaklaşımı daha net ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede, Donbas bölgesinde soykırım fiillerinin işlendiği yönündeki Rusya Federasyonu iddialarına karşılık, Ukrayna’nın açık biçimde herhangi bir soykırım fiilinin gerçekleşmediğini ileri sürmesi, “aleni karşıt görüş” kriterinin şartlarını sağlamaktadır. Dolayısıyla hukuki uyumsuzluğun yokluğuna dayalı ön itirazları reddetmesi ve taraflar arasında soykırım sözleşmesinin uygulanması ve yorumlanmasına ilişkin çekişmeli bir uyumsuzluğun varlığı yönündeki kararı yerindedir.

Yargı Yetkisinin Temel Şartı: İradenin Tespiti

Uyumsuzluğun varlığına ilişkin yapılan tespitin ardından Rusya’nın hukuki tezlerini oluşturan kendi iradesinde sakatlık bulunduğu yönündeki itirazı, *yetki aşımı* kapsamındaki ikinci anlaşmazlık konusunu oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkileri yürütmekte doğrudan yetkili olan Rus devlet görevlilerinin, Ukrayna’nın soykırım eylemleri işlediği yönündeki söylemlerinin Rus devletini bağladığı ve bu söylemlerle sözleşme kapsamında gerekli olan iradenin oluştuğu, Ukrayna tarafından savunulmuştur. Buna karşın, yetkililerin söylemlerinin dikkate alınmasının, 1948 Soykırım Sözleşmesi’nin ihlalinin gerçekleştiğini göstermeye yeterli bir delil oluşturmadığı yönündeki argüman ise Rusya’nın itirazını teşkil etmektedir(UAD, 2024, para. 41). Somut durumdaki hukuki mesele, bir devlet başkanının veya üst düzey yetkililerin beyanının ilgili devleti bağlayıcı olup olmadığı ve söz konusu beyanın uluslararası bir sözleşmenin uygulanmasına yönelik yargısal bir sürecin başlatılmasında hukuki dayanak teşkil edip edemeyeceğidir.

Rusya devlet başkanı da dahil olmak üzere, uluslararası

ilişkilerde doğrudan temsil yetkisine sahip üst düzey temsilcilerin konuşmalarında Ukrayna'nın soykırım işlediğinin alenen ifade edildiği ve bazı konuşmalarda doğrudan 1948 Soykırım Sözleşmesi'ne atıfta bulunulduğu Divan tarafından tespit edilmiştir(UAD, 2024, para. 47). Ayrıca "özel askeri operasyonun" başlatılmasından önce 2014 yılında, Donbas bölgesinde işlendiği iddia edilen soykırım eylemlerini soruşturmakla görevlendirilen ve Rusya tarafından kurulan *Soruşturma Komitesi* faaliyetlerinin Ukrayna tarafından kınandığı vurgulanmıştır(UAD, 2011, para. 48). İlgili dayanaklardan hareketle, soykırım yapıldığı yönündeki Rusya iddialarına ilişkin devlet iradesinin hukuken oluştuğuna kanaat getiren Divan, bu doğrultuda Rusya'nın itirazını reddetmiştir(UAD, 2024, para. 47). Yargıç Gevorgian, karşı görüşünde, devlet yetkililerinin iç kamuoyuna yönelik açıklamalarının, uluslararası hukukta devlet iradesini teşkil eden fiil olarak nitelendirildiği ilk karar olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca adı geçen soruşturma komitesinin Rusya'nın uluslararası ilişkilerini temsil yetkisi bulunmadığı gerekçesiyle, bu komitenin açıklamalarının Rusya'nın devlet iradesinin oluşumuna kanıt teşkil edemeyeceğini öne sürerek karara karşı görüş bildirmiştir(Gevorgian, 2024, s. 437).

Uyuşmazlığın varlığı ve devlet iradesinin tespiti konusunda Divan'ın benimsediği yaklaşımın hem uluslararası hukukun genel ilkeleri hem de sözleşmeler hukukuna ilişkin yerleşik kurallarla uyumlu olduğu görülmektedir. Devlet başkanı dahil olmak üzere bazı üst düzey devlet yetkililerinin, uluslararası ilişkiler bağlamında ve Soykırım Sözleşmesi'ne açık atıflar içeren beyanlarının devleti bağlayıcı nitelikte kabul edilmesi, 1969 *Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi*'nin 7. maddesinde öngörülen temsil yetkisi rejimiyle örtüşmektedir. Devlet iradesinin yalnızca açık ve resmi hukukî işlemlerle değil, uluslararası ilişkilerde doğrudan temsil yetkisine sahip üst düzey devlet görevlilerinin tutarlı ve açık beyanlarıyla da ortaya konulabileceği açıktır. Bu nedenle, Rusya'nın irade sakatlığına ilişkin itirazının, devlet temsiline kapsamını daraltıcı ve sözleşmenin etkin uygulanmasını zayıflatıcı bir yoruma dayandığı söylenebilir. Ayrıca, Yargıç Gevorgian'ın Divan'ın bu tür bir değerlendirmeyi ilk kez yapmasını hukuki bir zafiyet olarak gösteren karşı görüşü, uluslararası hukukun dinamik ve gelişen yapısını göz ardı etmektedir. Bu yönüyle karar, bir yandan 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin uygulanmasına olanak sağlarken diğer yandan devlet yetkililerinin söylemlerinin bağlayıcılığı konusunda uygulamaya dönük güncel bir içtihat niteliği taşımaktadır.

Menfi Tespit(Reverse Compliance Request) Davasının Uluslararası Hukuktaki Yeri

Ukrayna'nın 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin uygulanmasını talep etmesi üzerine, söz konusu Sözleşme'nin Rusya bakımından uygulanabilirliği Divan tarafından ön incelemeye tabi tutulmuştur. Ancak Rusya, üç temel gerekçeyle Divan'ın yetkisizliğini ileri sürmüştür. İlk olarak, *menfi tespit* davasının devletler arasında neredeyse hiç rastlanılmadığı ve hiçbir Divan içtihadında yer almadığı için mahkemenin yargısal işleviyle bağdaşmadığıdır(UAD, 2024, para. 81). İkinci olarak, genellikle ticari uyuşmazlıklarda Dünya Ticaret Örgütü(DTÖ) tarafından başvuru olan bir yöntem olduğudur(UAD, 2024, para. 82). Son olarak ise sözleşmenin hazırlık çalışmaları dikkate alındığında sözleşmede geçen “uyuşmazlığın taraflarından herhangi biri” ifadesine *menfi tespit* için gereken şartları oluşturacak özel bir anlam yüklenmediğidir(UAD, 2024, para. 83). Buna karşılık Ukrayna, sözleşmeyi açıkça ihlal etmekle suçlanan bir devletin, somut duruma ilişkin olarak Sözleşme'ye uygun davranıp davranmadığının tespit edilmesinin Divan'ın yargısal yetki sınırıyla uyumlu olduğunu savunmuştur. Ayrıca ilgili madde kapsamında yer alan “ifa yükümlülüğü” kavramının, Sözleşme'nin hazırlık çalışmalarından da açıkça anlaşılacağı üzere, riayet veya ihlal hâllerine karşılık geldiği ifade edilmiştir(UAD, 2024, para. 88). 1948 Soykırım Sözleşmesi kapsamında yargı yetkisini düzenleyen ilgili maddede yer alan “ifa yükümlülüğü” ve “uyuşmazlığın taraflarından herhangi birinin talebi üzerine” ifadelerine atıfla, Ukrayna'nın talebinin reddedilmesini gerektirecek herhangi bir hukuki engelin bulunmadığı Divan tarafından karara bağlanmıştır. Bununla birlikte, DTÖ'nün uygulamasının kendi kararını hiçbir şekilde etkilemediği ve “menfi tespit” veya “uygunluk beyanı” gibi kullanılan farklı terminolojik ifadeler üzerindeki tartışmanın yersiz olduğu vurgulanmıştır(UAD, 2024, para. 93). Bu durumun, 1948 Soykırım Sözleşmesi'nin Ukrayna tarafından ihlal edilip edilmediğinin tespitine yönelik bir talep olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Söz konusu talebin hukuki süreçle aleni ve doğal bağlantısı nedeniyle mahkemenin değerlendirmesinin yargısal işlevine hiçbir şekilde aykırılık oluşturmadığı karara bağlanmıştır(UAD, 2024, para. 106).

YargıçGevorgian'ın karşı görüşünde, hazırlık çalışmaları da dâhil olmak üzere 1948 Soykırım Sözleşmesi kapsamında yargı yetkisini düzenleyen ilgili hükümden *menfi tespit* yoluna gidilmesinin mümkün olmadığı ve Divan tarafından yapılan yorumun, andlaşmanın bütünü içinde ve konu ile amacına uygun şekilde gerçekleştirilmediği ileri sürülmüştür.

Söz konusu karşı görüş, andlaşmaların genel yorumlanmasını düzenleyen ve teamül hukuku kuralı olarak kabul edilen 1969 *Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi*'ne dayandırılmıştır(Gevorgian, 2024, s. 439). Bununla birlikte, bu iddiaları destekleyen somut verilerin Yargıç tarafından yeterince ortaya konulmadığı dikkat çekmektedir.

Divan'ın 1948 *Soykırım Sözleşmesi* kapsamında yargı yetkisini kabul eden yaklaşımının hem Sözleşme'nin lafzı hem de konu ve amacıyla uyumlu olduğu görülmektedir. Bu çerçevede Divan'ın dayandığı "ifa yükümlülüğü" ve "uyuşmazlığın taraflarından herhangi birinin talebi üzerine" ifadelerine, andlaşmanın bütünü ile konu ve amacı kapsamında açık bir anlam yüklenebildiğinden, lafzî yorumun yeterli olduğu kabul edilmiş ve yardımcı yorum araçlarına başvurulmamıştır(BM,1969, md. 31). Nitekim Divan'ın da vurguladığı üzere, söz konusu kavramlar, taraf devletlerin Sözleşmelerden doğan yükümlülüklerle riayet edip etmediklerine ilişkin bir uyuşmazlığın varlığını ortaya koymak için yeterlidir. Bu bağlamda Ukrayna'nın, 1948 *Soykırım Sözleşmesi*'ni ihlal etmekle suçlanan taraf olarak, kendi davranışlarının Sözleşme'ye uygunluğunun tespitini talep etmesi, yargısal işleviyle uyumludur. Ayrıca andlaşmanın bütünü dikkate alındığında ve ilgili ifadelerin muğlak kaldığı varsayılsa dahi hazırlık çalışmalarında *menfi tespiti* yasaklayan bir iradenin oluştuğuna dair herhangi bir kanıt Yargıç tarafından ortaya konulamamıştır. Bu kapsamda ne lafzî yorumun yetersizliğini ne de hazırlık çalışmalarında *menfi tespiti* yasaklayan açık bir iradenin varlığını somut ve ikna edici verilerle ortaya koyabilmiştir. Aksine, Divan'ın yardımcı yorum araçlarına başvurmaksızın lafzî yorumla yetinmesi, ilgili hükümlerin açık, belirli ve muğlaklıktan uzak olması nedeniyle hukuken isabetli bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, taraflara karşılıklı hak ve yükümlülükler tanıyan bağlayıcı bir sözleşme uyarınca, taraflardan birinin sözleşme hükümlerine uygun davranıp davranmadığının, sözleşmeyle yetkilendirilmiş yargı organı önünde tespitini talep etmesi, meşru bir hak olarak kabul edilmelidir. Divan'ın, Sözleşme'nin kendisine tanıdığı yetki çerçevesinde yargı yetkisinin bulunduğu yönündeki değerlendirmesi, uluslararası andlaşmalar hukukunun temel ilkeleriyle uyumlu ve yerinde bir karardır.

Mahkemenin Kararının "Yetki Daraltılması" Kapsamında Değerlendirilmesi: "Kuvvet Kullanma Yasağı" ve "Tanıma"

Egemen bir devletin diğerine karşı kuvvet kullanması veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmasının yasaklanması uluslararası hukukun *jus cogens* kuralı olarak karşımıza çıkmaktadır(UAD, 1984,

para. 175). Bu kapsamda tek istisna, kuvvet kullanımına maruz kalan devletin *meşru müdafaa hakkına* dayanmasıdır(Güreşçi, 2019, s. 88). Nitekim, Rusya'nın *özel askeri operasyonu*, Donbas bölgesinde işlendiği iddia edilen soykırımın önlenmesi kapsamında sonradan bağımsız olarak tanıdığı devletlerin sahip olduğu doğal bir hak olan *meşru müdafaa hakkı* iddiasına dayandırılmıştır(Rusya Federasyonu, 2022a, para. 15). Rusya Federasyonu kuvvet kullanımına ilişkin uluslararası hukuk kurallarının, 1948 Soykırım Sözleşmesi kapsamında değerlendirilemeyecek müstakil bir hukuk alanı olduğunu ifade etmiştir. Ukrayna'nın tutumunun, sözleşmeye belirsiz sayıda başka uluslararası hukuk kuralını dahil etme ve sözleşme kapsamında Divan'a verilen yargı yetkisini mesnetsiz olarak genişleteceğini vurgulamıştır(UAD,2024 para 133). Ukrayna tarafı ise Rusya Federasyonu tarafından yürütülen askeri operasyonun gerçekdışı bir soykırım iddiasına dayandığı ve bu nedenle 1948 Soykırım Sözleşmesi uyarınca hiçbir dayanağı olmadığının ve dolayısıyla kuvvet kullanımının *haksız fil* oluşturduğunun tespitini Divandan talep etmiştir (UAD, 2024, para. 24/d).

Rusya'nın *özel askeri operasyon* başlatarak Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmeye çalıştığı ilgili eylemlerinin uluslararası hukuka aykırı olduğu varsayıldığında dahi 1948 Soykırım Sözleşmesi'nden ziyade kuvvet kullanma yasağının Rusya tarafından ihlal edildiği ve dolayısıyla ilgili konuların söz konusu sözleşme çerçevesinde değerlendirilemeyeceği Divan tarafından karara bağlanmıştır. Ayrıca Rusya'nın yine Ukrayna'nın kuvvet kullanma sonucunda kurulan "Donetsk Halk Cumhuriyeti" ve "Luhansk Halk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının Rusya tarafından tanınmasının uluslararası hukuka aykırı olduğunu tespit etmesine rağmen sözleşme kapsamında bir ihlal olmadığını vurgulamıştır (UAD, 2022 para. 178).

Divanın ilgili kararına Yargıç Sebutinde ve Robinson(Sebutinde ve Robinson, 2022) müşterek muhalif görüşünde iki temel gerekçe ile karşı görüş bildirmişlerdir. Mahkeme'nin kuvvet kullanma yasağı ve tanımaya ilişkin kararına yönelik itirazlarında, ilk olarak *iyi niyet* ilkesinin yeterince dikkate alınmadığı savunulmaktadır. Yargıçlara göre *iyi niyet* ilkesinin hukuki etkileri, Divan'ın önceki içtihatlarıyla tutarlı bir şekilde değerlendirilmemiştir. 1996 Tarihli Nükleer Silahlara İlişkin Danışma Görüşü ve 1997 Tarihli Gabčíkovo-Nagymaros Projesi Davası kapsamında Divan'ın hukuki yükümlülüklerin oluşumu ve uygulanmasında *iyi niyet* ilkesinin önemini vurgulamasına rağmen ilgili davada bu ilkenin göz ardı edildiği iddia edilmiştir.

1996 tarihli Nükleer Silahlara İlişkin Danışma Görüşü'nde, kaynağı ne olursa olsun hukuki yükümlülüklerin oluşumu, kapsamı ve yerine getirilmesini sağlayan temel ilkelerden birinin *iyi niyet* ilkesi olduğu vurgulanmıştır(Sebutinde and Robinson, 2024, para. 10). 1997 Tarihli Gabčíkovo-Nagymaros Projesi Davası'nda ise Andlaşmanın taraflarına, andlaşmayı makul bir şekilde ve andlaşmanın amacını gerçekleştirecek şekilde uygulanması yükümlülüğünün altı çizilmiştir(Sebutinde and Robinson, 2024, para.11).

Mahkeme ve yargıçların durumu farklı değerlendirmelerinin özünde yerleşik genel hukuk ilkesi olan *iyi niyet* ilkesinin hukuk yaratıp yaratamayacağı tartışması yatmaktadır. Divan söz konusu ilkenin yerleşik bir ilke olduğunu vurgulamasına rağmen ilgili andlaşmadan bağımsız olarak bir yükümlülüğün kaynağı olamayacağını ve bu durumun içtihatlarıyla uyumlu olduğunu ifade etmiştir(UAD, 2024, para. 142). Bu kapsamda, öncelikle andlaşmanın taraflarından birinin sözleşmeden doğan yükümlülüklerini ihlal ettiğinin tespitin gerektiği ve ancak bu tespitin yapılmasından sonra *iyi niyet ilkesi* çerçevesinde hukuki bir değerlendirmenin mümkün olabileceği vurgulanmıştır. Nitekim, ilgili davalarda öncelikle somut olarak yapılan andlaşma çerçevesinde bir haksız fiilin gerçekleştiği tespiti yapıldıktan sonra bu ilkeye başvurulmuştur. Dolayısıyla, somut olayda soykırım fiiline rastlanmadığından, sözleşmenin uygulanmasında *iyi niyet ilkesine* başvurulmasının yersiz olduğu sonucuna varılmıştır.

Uluslararası hukukun izin verdiği sınırlar içerisinde devletlerin hareket etme yükümlülüğünün 2007 Tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'nin Uygulanmasına İlişkin Dava kapsamında vurgulanmasına rağmen bu davada göz ardı edildiği iddiası, itirazın ikinci hukuki dayanak noktasını oluşturmaktadır. Buna göre 1948 Soykırım Sözleşmesi uygulanırken taraf devletlere uluslararası hukuka uygun davranma yükümlülüğü yüklenmesine rağmen Rusya'ya karşı uygulanmadığı savunulmaktadır(Sebutinde and Robinson, 2024. para. 34). Ancak Divan'a göre bu bakış açısı, eksik bir değerlendirmedir. 2007 Tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'nin Uygulanmasına İlişkin Dava kapsamında soykırımın önlenmesi yükümlülüğüne sahip devletlerin ilgili eylemlerinin kastedildiğini ve sözleşmeden bağımsız genel bir yükümlülüğün oluşamayacağı ifade edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, genel bir yükümlülükten ziyade, 1948 Soykırım Sözleşmesi uyarınca soykırımı önleme ödevi yerine getirilirken uyulması gereken hukuki sınırlar belirlenmiştir. Dolayısıyla bu davada soykırım fiillerinin

mevcut olmaması nedeniyle önleme yükümlülüğünün söz konusu olamayacağı, bu doğrultuda uluslararası hukukun diğer kurallarına göre hareket etme yükümlülüğünün işletilmesine gerek bulunmadığı ifade edilmiştir(UAD, 2007, para. 146).

Her devletin uluslararası hukukun izin verdiği ölçüde hareket etme yükümlülüğünden yola çıkan Yargıçların iddiasının aksine vurgulanan kararlar arasında temel bir fark vardır. Bosna Soykırımı Davası'nda soykırım fiilinin somut olarak işlendiği tespit edilmesine rağmen ilgili davada somut bir soykırım eylemine rastlanmamıştır. O halde, genel bir yükümlülüğünden hareketle kuvvet kullanma meselesinin Divan tarafından değerlendirilmemesi yerinde bir karardır. Yargıçların, Divan'ın değerlendirmesinin somut bağlamdan koptuğu yönündeki eleştirilerinin aksine, söz konusu karşı görüşlerin dayandığı hukuki gerekçelerin somut olayın gerçeklerinden uzak olduğu ve bu yaklaşımın kabul edilmesi hâlinde Divan'ın yargı yetkisinin fiilen sınırsız biçimde genişlemesi sonucunu doğuracağı söylenebilir.

Sonuç

Uluslararası Adalet Divanı, Rusya-Ukrayna uyuşmazlığında Soykırım Sözleşmesi'nin IX. maddesi temelinde yargı yetkisinin oluştuğu sonucuna ulaşarak, taraflar arasında sözleşmenin yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin gerçek bir hukuki ihtilaf bulunduğunu tespit etmiştir. Divan'ın bu değerlendirmesi, özellikle taraf beyanlarının devlet iradesinin oluşumundaki rolüne ilişkin yaklaşımı bakımından uluslararası hukuk içtihatına önemli bir katkı sunmaktadır. Rusya'nın sözleşme kapsamındaki iddialarının siyasi nitelikte olduğu yönündeki savunması yerinde görülmemiş; aksine, soykırım iddialarının hem iç hukuki konumlanış hem de uluslararası hukuki sonuç doğurma kapasitesi dikkate alınarak, sözleşme bağlamında incelenmesi gerektiği kabul edilmiştir.

Kuvvet kullanımı ve tanımaya ilişkin talepler bakımından yargı yetkisinin bulunmadığı sonucuna varan Divan, 1948 *Soykırım Sözleşmesi*'nin *ratione materiae* sınırlarını açık biçimde çizmiştir. Mahkeme, sözleşmeden doğan yükümlülüklerin kapsamını aşan ve genel uluslararası hukukun müstakil alanlarına giren meselelerin IX. madde çerçevesinde değerlendirilemeyeceğini belirterek, özel bir andlaşmaya dayanan yetkilendirmenin otomatik bir genişlemeye yol açamayacağını vurgulamıştır. Bu yaklaşım, hem *rıza ilkesinin* korunması hem de sözleşme yetkisinin ölçsüz biçimde genişletilmemesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte, yargıçların karşı oylarında

ortaya konulan *iyi niyet ilkesi* ve *genel uluslararası hukuka uygun hareket etme yükümlülüğüne* ilişkin görüşlerin, uluslararası hukuku normatif sınırlarını aşacak ölçüde genişleten yaklaşımlara karşı dengeleyici olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak söz konusu uyuşmazlıkta Divan'ın 1948 *Soykırım Sözleşmesine* dayanan yetkisini kullanırken hem genişletici hem sınırlayıcı nitelikte iki temel sonuç doğurduğunu göstermektedir. *Menfi tespit* talebinin kabul edilmesi, devletlerin sözleşme ihlali iddialarına karşı kendi tutumlarını Divan önünde açıklığa kavuşturabilmesinin önünü açarken, kuvvet kullanımı ve tanıma meselelerinin kapsam dışında bırakılması, sözleşme yargısının uluslararası hukukun daha geniş normatif alanlarını kapsayacak şekilde esnemesine izin verilmediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda karar, bir yandan 1948 *Soykırım Sözleşmesi*'nin yargısal uygulanabilirliğini güçlendirirken, diğer yandan Divan'ın özel bir sözleşme aracılığıyla genel uluslararası hukuk meselelerini çözüme kavuşturma yönündeki yetkisinin sınırlarını titizlikle muhafaza ettiğini göstermektedir. Bu yönüyle kararın, uluslararası yargının etkinliği ile rızaya dayalı yargı yetkisinin korunması arasındaki dengenin sağlanmasına önemli bir katkı sunduğu söylenebilir.

Kaynakça

Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2010, p. 403 (July 22). <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>

Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation: 32 States intervening), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2024, p. 360 (February 2). <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/182/182-20240202-jud-01-00-en.pdf>

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43 (February 26). <https://icj-web.lemman.un-icc.cloud/sites/default/files/case-related/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf>

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2022, p. 477 (July 22). <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/178/178-20220722-jud-01-00-en.pdf>

Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Georgia v. Russian Federation), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 2011, p. 70 (April 1). <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/140/140-20110401-JUD-01-00-EN.pdf>

Baetens, F. (2019, October 15). Abuse of process and abuse of rights before the ICJ: Ever more popular, ever less successful? *EJIL: Talk!* <https://www.ejiltalk.org/abuse-of-process-and-abuse-of-rights-before-the-icj-ever-more-popular-ever-less-successful/>

Birleşmiş Milletler. (1945, October 24). *Uluslararası Adalet Divanı statüsü*. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf

Birleşmiş Milletler. (1969). *Viyana andlaşmalar hukuku sözleşmesi* (Treaty Series, Cilt 1155, s. 331). <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%201155/volume-1155-i-18232-english.pdf>

Gevorgian, K. (2024, February 2). *Başkan Yardımcısı Gevorgian'ın karşı*

oy görüşü. Uluslararası Adalet Divanı. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/182/182-20240202-jud-01-02-en.pdf>

Güreşci, R. (2019). Siber saldırıların uluslararası hukuktaki güç kullanımı kapsamında değerlendirmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 18(1), 1–20. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/709023>

Mavrommatis Palestine Concessions (Greece v. U.K.), 1924 P.C.I.J. (ser. B) No. 3 (August 30). https://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1924.08.30_mavrommatis.htm

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 1984, p. 392 (November 26). <https://www.icj-cij.org/en/case/70/judgments>

Rusya Federasyonu. (2022, March 7). *Mahkeme'nin davada yargı yetkisinin bulunmadığı iddiasına ilişkin Rusya Federasyonu'nun tutumunu ortaya koyan belge*. Uluslararası Adalet Divanı. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/182/182-20220307-OTH-01-00-EN.pdf>

Rusya Federasyonu. (2022, November 15). *Danimarka, İrlanda, Finlandiya, Estonya, İspanya, Avustralya, Portekiz, Avusturya, Lüksemburg ve Yunanistan'ın müdahale beyanlarına ilişkin Rusya Federasyonu yazılı görüşleri*. Uluslararası Adalet Divanı. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/182/182-20221115-wri-11-00-en.pdf>

Sebutinde, J., and Robinson, P. (2022). *Sebutinde ve Robinson'un ortak karşı oy görüşü*. Uluslararası Adalet Divanı. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/182/182-20240202-jud-01-06-en.pdf>

South West Africa Cases (Ethiopia v. South Africa; Liberia v. South Africa), Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 1962, p. 319 (December 21). <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/46/046-19621221-JUD-01-00-EN.pdf>

Ukrayna. (2022, July 1). *Soykırım suçuna ilişkin iddialar (Ukrayna tarafından sunulan memorial)*. Uluslararası Adalet Divanı. <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/182/182-20220701-wri-01-00-en.pdf>

